

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΑΤΡΩΝ
UNIVERSITY OF PATRAS

ΑΝΟΙΚΤΑ ακαδημαϊκά
μαθήματα ΠΠ

Εισαγωγή στη Βυζαντινή Φιλολογία

Ενότητα 6: Ιστορικό Πλαίσιο 8ου-9ου αιώνα:
Σκοτεινοί αιώνες-Εικονομαχία. Θεοφάνης: Βίος και
Έργο.

Κιαπίδου Ειρήνη-Σοφία

Τμήμα Φιλολογίας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Σκοποί ενότητας

Οι φοιτητές θα γνωρίσουν το περιεχόμενο του όρου «σκοτεινοί αιώνες», το ιστορικό πλαίσιο της Εικονομαχικής Έριδας και θα έρθουν σε επαφή εκ του σύνεγγυς με ένα απόσπασμα από τη *Χρονογραφία* του Θεοφάνη του Ομολογητή, που αναφέρεται στην περίοδο της Εικονομαχίας.

Περιεχόμενα ενότητας

- Ιστορικό πλαίσιο: Σκοτεινοί αιώνες-Εικονομαχία
- Θεοφάνης: Έργο & Βίος

ΣΚΟΤΕΙΝΟΙ ΑΙΩΝΕΣ

Ιστορικό πλαίσιο

Χαρακτηρισμός «σκοτεινοί αιώνες»

- Ο θάνατος του αυτοκράτορα Ιουστινιανού το 565 εγκαινιάζει – συμβατικά και πάλι– μια περίοδο δυόμισι περίπου αιώνων, οι οποίοι παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη δυσκολία σε ολόκληρη τη βυζαντινή ιστορία στο να μελετηθούν και να αποτιμηθούν. Είναι γνωστοί στη βιβλιογραφία ως «σκοτεινοί αιώνες».
- Ο χαρακτηρισμός «σκοτεινοί» αφορά την έλλειψη πηγών για τον 7ο αιώνα και τη φύση των σωζόμενων πηγών τον 8^ο - αρχές 9^{ου} αιώνα, από τη γραπτή παραγωγή των οποίων μας σώθηκαν κυρίως τα εικονόφιλα κείμενα τα κείμενα, δηλαδή, που υποστήριζαν τη λατρεία των εικόνων. Επομένως, ούτε αντικειμενικοί μπορούμε να είμαστε στην εξιστόρηση της περιόδου και την αποτίμησή της, ούτε είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε σήμερα την πρωτότυπη και δημιουργική σκέψη των εικομάχων, οι οποίοι ασφαλώς και προέβαλλαν επιχειρήματα υπέρ των απόψεών τους.

Ιστορικό πλαίσιο

- Μια προσεκτικότερη ματιά στα στοιχεία που διαθέτουμε δείχνει ότι οι λεγόμενοι «σκοτεινοί αιώνες» δεν ήταν και τόσο σκοτεινοί τελικά, δεν ήταν, δηλαδή, μια τελείως στείρα πνευματικά περίοδος. Ήταν οπωσδήποτε μια περίοδος που είχε να επιλύσει επείγοντα προβλήματα, και στο εξωτερικό της αυτοκρατορίας με τους απανταχού εχθρούς και διεκδικητές των εδαφών της, οι απώλειες των οποίων επηρέασαν αρνητικά την οικονομία και οδήγησαν σε παρακμή τις βυζαντινές πόλεις, και στο εσωτερικό με την εικονομαχική έριδα.
- Έτσι μετά την κρίση της εικονομαχίας, στην περίοδο πλέον της λεγόμενης μακεδονικής «αναγέννησης», υπήρξαν οι άνθρωποι εκείνοι που θα «αναγεννούσαν» τα αρχαία ελληνικά γράμματα και την παιδεία, σε εισαγωγικά, ωστόσο, «αναγεννούσαν» διότι το ενδιαφέρον για την ελληνική αρχαιότητα μπορεί να ατόνησε, αλλά δεν έπαψε ποτέ να υπάρχει και να καλλιεργείται.

Εικονομαχία (717-843)

Ιστορικό πλαίσιο

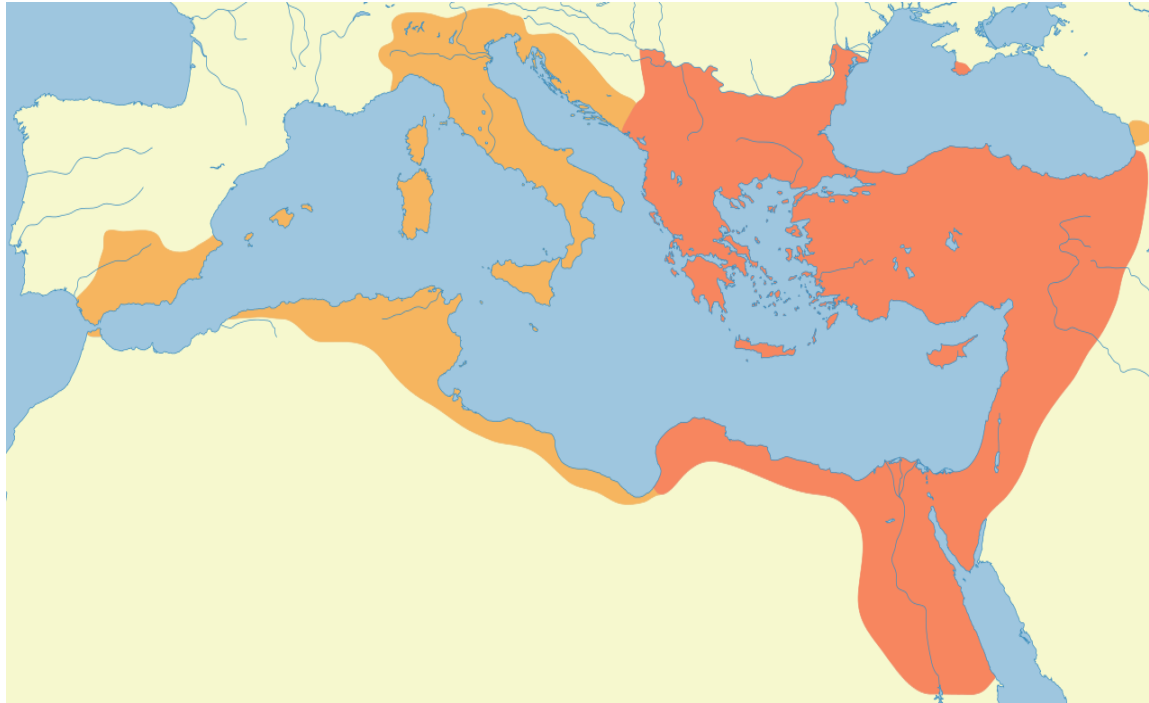
Ιστορικό πλαίσιο

- Ήδη από τον 7^ο αιώνα, δηλαδή επί βασιλείας Ηρακλείου (610-641), η αυτοκρατορία είχε διαιρεθεί σε διοικητικές ενότητες, τα λεγόμενα «θέματα»: το θέμα Θρακησίων, το θέμα, Αρμενιάκων στη Μικρά Ασία, το θέμα της Ελλάδος ή της Μακεδονίας στη δύση και άλλα.
- Επικεφαλής τους ήταν ένας στρατιωτικός διοικητής, ο λεγόμενος «στρατηγός του θέματος», στον οποίο είχαν ανατεθεί όλες οι αρμοδιότητες: δικαστικές, οικονομικές, φορολογικές και φυσικά στρατιωτικές.
- Σκοπός αυτής της καινοτομίας ήταν να δημιουργηθεί ένα ευέλικτο στράτευμα, οργανωμένο σε μικρότερες στρατιωτικές μονάδες, που να προασπίζεται τα εδάφη της αυτοκρατορίας από τους εξωτερικούς εχθρούς.

Ιστορικό πλαίσιο

- Ωστόσο, αυτή η συγκέντρωση υπερεξουσίας σε συγκεκριμένους στρατιωτικούς έθρεψε και πολιτικές φιλοδοξίες για άνοδο στον αυτοκρατορικό θρόνο, με αποτέλεσμα να είναι σύνηθες φαινόμενο στις αρχές του 8^{ου} αιώνα οι **εμφύλιοι πόλεμοι**.
 - Από την άλλη, υπήρχαν και οι **εξωτερικοί εχθροί**. Από βορρά οι Αβάροι, Σλάβοι και Βούλγαροι, στα ανατολικά οι Πέρσες και οι Άραβες.
 - Συγκεκριμένα, ολόκληρη η βόρεια Αφρική, η Αίγυπτος, η Παλαιστίνη, η Συρία και η Μεσοποταμία πέρασαν στους Άραβες. Η δύναμη, λοιπόν, της αυτοκρατορίας συρρικνώνεται.
- Μέσα σε αυτές, λοιπόν, τις ιστορικές συνθήκες ξέσπασε η εικονομαχία.

Η αυτοκρατορία του Ιουστινιανού Α΄ (γύρω στο 560)

http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%99%CE%BF%CF%85%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BD%CE%B9%CE%B1%CE%BD%CF%8C%CF%82_%CE%91%C2%B4#mediaviewer/File:Justinien_527-565.svg

Γενικά στοιχεία

- Ο όρος κατά λέξη δηλώνει τον αγώνα ενάντια στις εικόνες και κάθε είδους λατρευτικές παραστάσεις, η λατρεία των οποίων είχε διαδοθεί ευρύτατα κυρίως από την εποχή του Ιουστινιανού Α' (527-565) και εξής και αποτελούσε μία από τις σπουδαιότερες μορφές εκδήλωσης της ευσέβειας των Βυζαντινών.
- Συνώνυμο της εικονομαχίας η **εικονοκλασία**. Εξού και **εικονομάχοι–εικονοκλάστες**.
- Από τους σύγχρονους μελετητές έχει προταθεί και ένας τρίτος όρος **εικονόφοβοι**.
- Αντίπαλοί τους οι **εικονόφιλοι** ή **εικονολάτρες**.

Γενικά στοιχεία

- Οι παλαιότεροι μελετητές αναζήτησαν τα αίτια της εικονομαχικής κρίσης σε πολιτικούς, οικονομικούς και κοινωνικούς παράγοντες, εντάσσοντας το όλο θέμα της λατρείας των εικόνων στο μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα που εγκαινίασε η δυναστεία των Ισαύρων.
- Οι απόψεις αυτές σταδιακά εγκαταλείφθηκαν και στη συνέχεια προβλήθηκαν άλλοι παράγοντες, όπως π.χ. η επίδραση του Ισλάμ και των «ανατολικών αιρέσεων» στη θεολογική σκέψη των εικονομάχων αυτοκρατόρων και των οπαδών τους.
- Πολύ ενδιαφέρουσα είναι η σχετική τοποθέτηση του P. Lemerle, ο οποίος εξετάζει την εικονομαχία σε σχέση με την κλασική παιδεία.
- Οι περισσότεροι πάντως είδαν πολιτικές σκοπιμότητες και προεκτάσεις στη σύγκρουση, παρά το γεγονός ότι η διαμάχη αφορούσε ένα θεολογικό ζήτημα. Πράγματι, το εικονομαχικό κίνημα ενσωμάτωνε ιδεολογικές και πολιτικές απόψεις, ωστόσο οι θρησκευτικές και λατρευτικές συνήθειες της εποχής διαδραμάτισαν οπωσδήποτε σημαντικό ρόλο στην κρίση.

Γενικά στοιχεία

- Η εικονομαχία ξεκίνησε ως μία διαμάχη γύρω από ένα καθαρά θεολογικό ζήτημα, το οποίο συζητιόταν από παλιά στους κόλπους της Εκκλησίας, το κατά πόσο, δηλαδή, «επιτρέπεται» σε μια καθαρά πνευματική θρησκεία, όπως είναι ο χριστιανισμός, η απεικόνιση του Θεού πάνω στην ύλη, πάνω στις εικόνες, και η απόδοση τιμής σε αυτές.
- Η αφοσίωση στις εικόνες χρησιμοποιήθηκε ως αντίβαρο της αφοσίωσης προς τον αυτοκράτορα, εφόσον οι εικόνες συνιστούσαν μια εξουσία που είχε την αξίωση να είναι πάνω από την εξουσία του αυτοκράτορα.
- Οι πηγές που μας έχουν σωθεί σήμερα είναι της εικονόφιλης μερίδας που επικράτησε τελικά στη σύγκρουση.

Εικονομαχική έριδα

- Ενέσκηψε στις αρχές του 8ου αιώνα, επί Λέοντος Γ΄ του Ισαύρου (717-741) και χωρίζεται συμβατικά σε δύο φάσεις.
- Η πρώτη περιλαμβάνει τα έτη 717-813 και η δεύτερη τα έτη 813-843.

Α΄ φάση (717-813)

- Λέων Γ΄ Ίσαυρος (717-741)
- Κωνσταντίνος Ε΄ Κοπρώνυμος (741-775)
- Λέων Δ΄ (775-780)
- Κωνσταντίνος ΣΤ΄ (780-797)
- Ειρήνη η Αθηναία (797-802)
- Ζ΄ Οικουμενική Σύνοδος Νίκαιας 787
- Νικηφόρος Α΄ (802-810)
- Μιχαήλ Α΄ Ραγκαβέ (811-813)

Β΄ φάση (813-843)

- Λέων Ε΄ ο Αρμένιος (813-820),
- Μιχαήλ Β΄ (820-829)
- Θεόφιλος (829-842)

η σύζυγός του Θεοδώρα και ο πατριάρχης Μεθόδιος επαναφέρουν πανηγυρικά τις εικόνες στη λατρευτική πρακτική τον Μάρτιο του 843 = Κυριακή της Ορθοδοξίας κάθε πρώτη Κυριακή της Σαρακοστής του Πάσχα.

**Ο πατριάρχης Νικηφόρος στον αγώνα του κατά των
εικονομάχων. Μικρογραφία από το ιστορημένο
χειρόγραφο Ψαλτήριο της Μονής Παντοκράτορος, 61
(9^{ου} αι.), f. 16r.**

<http://www.slideshare.net/Kvarnalis75/2-40453860>

Αφηγείται στη *Χρονογραφία* του την έναρξη της Εικονομαχίας.

Θεοφάνης ο Ομολογητής

Βίος

- Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη γύρω στο 760 από επιφανή οικογένεια.
- Υπήρξε ένθερμος υποστηρικτής της λατρείας των εικόνων.
- Φυλακίστηκε επί Λέοντος Ε΄ και απεβίωσε μετά από παραμονή 23 ημερών στις 12 Μαρτίου του 818.
- Τιμήθηκε και με τον τίτλο του Ομολογητή.

Έργο: Χρονογραφία

- Η αφήγηση ξεκινά εκεί όπου τελειώνει ο Γεώργιος Σύγκελλος, δηλαδή με την άνοδο του Διοκλητιανού και φτάνει έως το 813.
- Η έκθεση των γεγονότων ακολουθεί τη χρονολογική σειρά με βάση το αλεξανδρινό σύστημα χρονολόγησης (ίδρυσης κόσμου 29 Αυγούστου 5493 π.Χ.) και όχι το βυζαντινό (ίδρυση κόσμου 5508 π.Χ.).
- Είναι ένα εκτενές ιστορικό κείμενο, γραμμένο βάσει ποικίλων πηγών.

Τέλος Ενότητας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Σημείωμα Αναφοράς

Το υλικό της παρουσίασης προέρχεται από τα εγχειρίδια της Βιβλιογραφίας που σας έχει προταθεί, καθώς και από σημειώσεις της διδάσκουσας.

